

hálózák be: pl. „néhány órával az apa menekülése után”, „tíz hónapon át”, „két nappal karácsony előtt”, „az elmúlt három hétben”, „nyár derekán” stb.

„Hányadik napja tart már az ostrom? Tíz nap, tizenkettő? Senki nem számolja. A nappal úhu szívja fel az éjszakát, mint a nagy betegségek időszakájában: nem lehet többé különválasztani a napszakokat, sem azt, ami történik, egysesekkel, a háztömb és pince lakosaival. Minden egységes lesz, idő, nappal, sötétség, sűrű és pépes.”

Az összekuszálódott időrendet könnyen lehet hát magyarázni azzal, hogy Erzsébet, akinek a nézőpontjából láttatja az elbeszélő az eseményeket, már hetek óta az óvóhely fogságában van, a napszakok érzékelésétől, nappal és éjszaka ritmikus váltakozásától elzárva, így az idő múlását egy sajátos rendként, belső ütemként éli meg, vagyis a valóságos időt az álmok és az emlékek ideje cseréli fel.

„(. . .) az elmúlt három hétben, mikor apját befalazták a közeli ház pincéjébe, úgy érezte magát, mint a lázbeteg, aki csak kivételes napszakokban tud tárgyilagosan fítélkezni és gondolkodni.”

A regény időkezelése az óvóhelyen eltöltött, egybefolyó napok logikai rendjéhez igazodik. „Csak egy időmérték van már, egyféle térfogat: az ostrom.”

Ennél azonban valamivel többről van szó, az időre vonatkozó sok-sok utalás elkerülhetetlenül felhívja valami másra is a figyelmet: lényegében arra ösztökéli az olvasót, hogy járjon utána a dolgoknak, fontolja meg a lehetőségeket. Előfordulhat, hogy az egész zavarkeltés célja éppen az, hogy az olvasó felismerje: áttételesen, allegorikusan kell értelmeznie a történetet. Ily módon a cím is más megvilágításba kerülhet. Ha ugyanis a regény az időről szól, az „időbe-vettség” korlátainak regénye, akkor a „szabadulás” az ezek alól a korlát(ozás)ok alól történő felszabadulásra is vonatkozhat: kilépve az időből, az egymásra következő események sodrásából, alkalom kínálkozik arra, hogy más szempontból (mintegy „idegen bolygóról”) vessünk pillantást a megszokott világra. Ez lehet az a „támadás”, amely – legyen az ostrom vagy akár csak irodalom! – szétrobbantja, megkérdőjelezi a valóságot:

„Ha valaki elég erős, hogy megismerje igazi természetében a valóságot, az ilyen erős ember már közel jár a szabaduláshoz. S elviseli, sértődés nélkül, mert valóság. S amennyire ez ember számára lehetséges, hamis vágyak nélkül él. Ez minden, amit tehetünk.”

Az időkezelés bravúrájának ellenére – vagy mégis fróli következetlenségéről lenne szó? – a *Szabadulás* kétes értékű regény. Inkább csak keserű, csalódott vádirat a kor ellen.

DANYI Zoltán

S Z Í N H Á Z

LÉTHUZATBAN – Sziveri János *Mi szél hozott?* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989) címet viselő verseskötetében olvasható a *Szellőtűzés* című tízrészes, műfaji megjelölés nélküli „fejezet”, melyet a költő „Antoine de Saint-Exupéry és René Magritte szellemének” ajánl hódolattal, és amely az életmű egészében mind az egyéni költői hang megtalálása, mind pedig a versekben megnyilatkozó életszemlélet tekintetében a híd

szerepét tölti be a kezdeti korszak versei és a tőlük lényegében különböző későbbi, az ún. nagyversek között. Sziveri ebben a kötetében jut el a léttel kapcsolatos – ki vagyok, ki vagy s ki a költő? – kérdésekig. („Hány ember vagyok én? Hány ember vagy te? S hány ember a költő?”) Ekkor formálódnak még hol kimunkálatlanul homályos, hol pedig már célbatalálón pontos és szikár verssorokká azok a léttel kapcsolatos gondolatok, amelyek majd az életművet záró nagy versekben a legszemélyesebb megéltégtől hitelesítve szólalnak meg. Ekkor tart a költő hangpróbát a rá majd annyira jellemző groteszket és lírait vegyítő megszólalási formából, költői dikcióból.

Hogy az eszmélést példázó kérdések drámai felvetését Sziveri Antoine de Exupéry és René Magritte szellemének ajánlja, azzal mintegy kijelöli azokat a támpontokat, amelyekhez kötődve, amelyektől irányítva teszi fel a létezésre vonatkozó kérdéseit.

És erre az Antoine de Exupéry-i és René Magritte-i kettősségre épül a *Szelídítések* címet viselő, Sziveri János drámai verskollázsából és verseiből összeszerkesztett előadás az Újvidéki Színházban, amely azonban nem egy költői opus színpadra ügyeskedett változata, hanem következetesen végiggondolt s ezt a végiggondoltságot pontos színpadi képekbe fogalmazó – *színház*.

Kollektív színházi tett, amely Sziveri művei alapján, de szuverén színpadi formanyelven – a szövegtől nem függetlenül, hiszen abból kiindulva teszi, nyilván az hívta életre, de szöveg nélkül is érthető színházi módon, eszközökkel – fogalmazza meg az élet groteszk és költői pillanatait.

Az élet és költészet hol érzelmes, hol groteszk, hol pedig komikus képei bontakoznak ki előttünk a színen, előbb a Nagy József-féle színházat idéző emberien esetlen, de hitelesen groteszk kocsmai jelenetben, majd pedig ettől elemelkedve, elszakadva a születés és a szerelem pillanatát kibontó szép lírai képben, illetve a közéjük szőtt apa-fiú viszony komikus párjeleneteiben, hogy végül a halál természetes melankóliája zárja le a színpadi, s ugyanakkor felismerhetően életszerű történetet.

A költő a lét alapkérdéseit teszi fel, az előadás pedig a létezés alaphelyzeteit mutatja be, ábrázolja.

Elég egy tárgy, egy mozdulat, egy fénypont – ebből, ha több van, az már maga a csillagos ég –, hogy az élet legfontosabb pillanataival, a szerelemmel, a születéssel s a halállal szembesüljünk. A kezdet, a vég, s ami közte van/lehet, és a legszebb az ember életében, az a néhány perc boldogság, ott játszódik le Mezei Kinga színpadán, Nagypál Gábor és Szorcsik Kriszta mozgáskompozíciójában, valamint Mezei Szilárd zenéjére. Minden pátoz nélkül, de tisztán, ünnepélyesen, mint a legszebb szerelmi óda, minden érzelmesség nélkül, de a legtöményebb érzéssel teltve, minden közönségesség nélkül, de a boros-mármoros esetlenség felismerhető mindennapiságával.

És hogy mindez ne csak néhány pillanat szép, kidolgozott, pontosan megcsinált színpadi jelenete legyen, s így maradjon meg bennünk, jóllehet ami a színen történik, az szép, kidolgozott és szakmailag tökéletes, hanem létfilozófiává váljon, abban segít a Narancs mamának mondott ósanya-jelenség, aki – mint a *Csongor és Tünde*-ben az Éj (jut eszembe: a *Szelídítések* módján, stílusában milyen egyedülálló, csodálatos, s egyúttal talán minden eddiginél hitelesebb *Csongor és Tünde*-előadást lehetne csinálni!), ki öleből a világot szülte – pusztá jelenlétével is figyelmeztet a színpadon felvillanó újra s újra történő, mert mindannyiunk életében megismétlődő pillanatok parányiságára és végtelenségére, mond-

hatnánk, örökkévalóságára: a Létre, amibe beletartozik a halál is, nemcsak a születés, a szerelem, a mámor, vagy két ember (férfi és nő, apa és fiú) kapcsolata, akárcsak – történetesen éppen, de semmi esetre sem véletlenül – egy kocsmai közösség.

Mindenki és minden, aki ebben az életnek nevezett léthuzatban van és lehet, él, akar, vágyakozik, szenved s meghal.

Minden jelenet külön részletes leírást, s ily módon elemzést érdemel(ne), ha egyáltalán leírhatók lennének a tekintetekből, az érintésekből, a mosolyból és könnyből (ahogy az előadás egyik szerb méltatója fogalmazta) szótt pillanatok, mindaz, ami a lét legparányibb összetevője, életünk atomja, s ami a színpadon mégis olyan ritkán tud megmutatkozni a maga hiteles és ugyanakkor művészi valóságában.

Ahhoz, hogy ez megtörténjen, olyan ihletettség kell, amelytől néhány elnyűtt, szemre csúszott fekete kalap egy (kocsmá)asztal körül s az asztalon néhány fekete, elnyűtt kabátujjból fehérülő kezekben a cserépbögrék színházi (művészi) valósággá válhatnak. Egy asztal, ugyanaz, amelyik a kocsmában volt, és két egymásba süllyedt tekintet, meg a másik érintésére hidracsápokként megsokszorozódó két pár kéz elég, hogy csodálatos szerelmi jelenet fejlődjön. Egy vég narancssárga vászon, amely, mint a másik bőre fejthető le a testről, és olyan, mint afféle szerelmeseket összekötő köldökzsinór, elég ahhoz, hogy meghatározza egy férfi és egy nő együvé tartozásának teljes lírai és drámai viszonyrendszerét. (Talán ez a jelenet van legközelebb az Antoine de Saint-Exupéry-i elvhez: meghalni azért érdemes, akit megszelídítettél!) Egy mozdulat, mellyel a madzaggal megkötött, potrohszerű hast rejtő nadrág tulajdonosa, miközben kacsázva előresiet, jelzi, ki itt a gazda, és ki az, akinek hallgass a neve.

Nem kell egyéb ahhoz, hogy a látvány színházzá legyen?

Már hogye kellene. Kell például néhány színész, akik csapatként hiszik, hogy a színházban a színészek, illetve a játékosok és a nézők közötti együttlélegzést létrehozó feszültség forrása a mozdulat, a zene, a fény, s természetesen, bár nem kiemelten, a szó. S akik ennek a felfogásnak képesek komplex művészi formát adni.

Attól függetlenül, hogy a három tandemre osztott színészcsapat minden tagjának s az előadás szerkezetében magányos, de lényegében mindenkire kötődő Narancs mának (H. Faragó Edit) is vannak igazi színészi pillanatai, az előadás valódi értéke a hibátlanul összehangolt kollektív teljesítmény, melyet Mezei Kinga és Nagypál Gábor érzelemteljes vagy Szorcsik Kriszta és Balázs Aron líraian groteszk párjelenetének izzása, akárcsak Magyar Attila és Szabó Attila függőségi viszonyt ábrázoló, oldódást hozó komikus közjátékai nem törnek meg, hanem kifejezőbbé teszik.

Az Újvidéki Színház előadása Sziveri János verseinek töredékeire, soraira; érzelmi-gondolati motívumaira épül, ezekből s ezeken formálódik, de nem Sziveri-est, hanem öntörvényű színház, melyben az előadás költészetét nem a szó, hanem a látvány jelenti, azok a játékok, melyeket a rendező és színészi csodálatos technikával precíz színpadi helyzetekké formálnak, melyek teljes mértékben élethelyzetek is, érzelmmel és (ön)író-niával, belefeledkező lírával és kemény drámaisággal, tragikus elveszettséggel és komikus esetlenséggel fűszerezve.

GEROLD László